

۱۵۰۱۳۶۰

پشتکده آتخ اسلام

مقدمه‌ای بر تاریخ نویسی علم

نویسنده

هنگامی

مترجم

امیر حاجی زاده

تهران، ۱۳۹۶

پژوهشکده تاریخ اسلام

مقدمه‌ای بر تاریخ نویسی علم

مؤلف: هلگه کراگ

مترجم: امیر حاجی زاده

ناشر: پژوهشکده تاریخ اسلام

مدیر نشر: خلیل قویدل

چاپ اول: ۱۳۹۶

شمارگان، ۱۰۰۰

چاپ و صحافی: چاپ تقویم

ردیف انتشار: ۷۲

۱۶۵۰۰ تومان

کتاب حقوق برای پژوهشکده تاریخ اسلام محفوظ است

خیابان ولیعصر، خیابان مهد علیا، پور، خیابان رستگاران، شهرز شرقی، شماره ۹

تلفن: ۰۲۱-۸۱۶۷۰۰۰۰، شماره: ۸۸۶۷۶۸۶۰

web: www.pte.ac.ir

سرشناسه:	کراگ، هلگه، ۱۹۴۴ -
عنوان و نام پدیدآور:	Kragh, Helge مقدمه‌ای بر تاریخ نویسی علم / مترجم: امیر حاجی زاده.
مشخصات نشر:	تهران: پژوهشکده تاریخ اسلام، ۱۳۹۶
مشخصات ظاهری:	۲۷۶ص: جدول، نمودار.
فروست:	پژوهشکده تاریخ اسلام: ۷۲.
شابک:	978-600-7398-44-9: ۱۶۵۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی:	فیا
یادداشت:	Introduction to the history of science historiography of science کتابنامه: ص: ۲۵۵.
یادداشت:	نمایه.
موضوع:	علوم - تاریخ نویسی
موضوع:	Science - Historiography
موضوع:	علوم - تاریخ نویسی
موضوع:	Science - History
موضوع:	علوم - تاریخ
موضوع:	تاریخ نویسی
شناسه افزوده:	حاجی زاده، امیر، ۱۳۶۵ - مترجم
رده بندی کنگره:	۱۳۹۶م۷/۴۳۳/۱۲۵Q
رده بندی دیویی:	۵۰۷/۲۲۰
شماره کتابشناسی ملی:	۴۷۰۴۴۱۰

سخن اول

تاریخ هر امت و جامعه، بی‌اگر و رنگ و تمدن آن است. به همین دلیل، علم تاریخ در میان علوم، جایگاهی ویژه یافته است. جامعه اسلامی به عنوان یک امت جهانی، دارای چهارده قرن سابقه تاریخی با ابعاد و عناصری روشن و بدیهی است. اهمیت این پیشینه تاریخی و ابعاد گوناگون آن، مانند فرهنگ، تمدن، علوم، فلسفه و هنر و نقش بی‌بدیل آن در تمدن جهان معاصر، تلاش گسترده دانشگاه‌ها و دانشمندان غربی را نیز در راه تحقیق و مطالعه این تاریخ عظیم برانگیخته است؛ تا بدان پایه که معتبرترین منابع و مراجع پژوهشی در حوزه‌های گوناگون تاریخ اسلام را در مراکز علمی غرب می‌توان سراغ گرفت.

به‌رغم توجه ویژه پژوهشگاه‌های دنیای غرب به اسلام، به علت ناتوانی ذاتی آنها از شناخت اسلام ناب و حقیقی - به دلیل عدم دسترسی مستقیم و به دور از تحریف، منابع اصیل، و لاجرم اطلاع محدود پژوهشگران از زمینه‌ها و پس‌زمینه‌های یک تحقیق علمی جامع، آغاز حرکتی اساسی و همه جانبه از سوی دانشمندان اسلامی به منظور تصحیح و تکمیل تلاش‌های گذشته ضروری است. اگر این حرکت، گسترده، غنی و متکی بر پیشرفته‌ترین روش‌های پژوهشی آغاز شود، بی‌شک تغییرات بنیادی در مسیر این گونه مطالعات در پژوهشگاه‌های مهم دنیا در زمینه تاریخ اسلام و مسائل مختلف آن دور از دسترس نخواهد بود.

هدف اساسی از تأسیس پژوهشکده تاریخ اسلام - که هم اکنون در آغاز راه است - گام زدن در راه تحقق این آرمان می‌باشد. این پژوهشکده با همت و پیگیری استادان ارزشمند تاریخ اسلام و

رشته‌های پیوسته به آن، آغاز به کار کرده و برای نیل به اهداف مقدس خود، آمادۀ همکاری با همه کسانی است که به این اهداف ایمان دارند. از این رو، پاسخگویی به هزاران پرسش را که در خلال مطالعه ۱۴ قرن تاریخ اسلام مورد توجه خواننده و به خصوص پژوهشگران قرار می‌گیرد، وجهۀ همت خود قرار داده است. تحقق این مهم با روش‌های گوناگون دنبال می‌شود، که نشر آثار پژوهشی استادان و کارشناسان - به صورت تألیف و یا ترجمه - مانند اثر حاضر، از جمله آنهاست. البته برنامه‌هایی همچون تشکیل کارگاه‌های تخصصی، نشست‌های علمی تخصصی و حمایت از پروژه‌های پژوهشی مورد نیاز، نیز برای تحقق هدف یاد شده در حال پیگیری و اجراست که ضرورت ارد کیفیت و کمیت آنها افزایش یابد.

این مرکز هم‌اکنون با شش گروه علمی و زیر نظر شورای علمی فعالیت می‌کند، که ان شاء الله به زودی تعداد آنها به دو برابر افزایش خواهد یافت. از جمله اقدامات کم سابقه پژوهشکده، تأسیس دانشنامهٔ «تاریخ جهان اسلام» است که بزودی اولین مجلد آن عرضه خواهد شد. این دانشنامه با ریاست یک استادان در هفت گروه علمی مشغول فعالیت است و هزاران مدخل را - تاکنون - همراه با منابع علمی آن را پایگاه اینترنتی عرضه کرده است تا دسترسی محققان به منابع را آسان کند.

پژوهشکدهٔ تاریخ اسلام به وسیلهٔ پایگاه اینترنتی خود با همهٔ پژوهشگران و علاقه‌مندان به مطالعه در سراسر جهان پیوند برقرار می‌کند. این پایگاه، علاوه بر انعکاس همهٔ فعالیت‌های این مرکز علمی، بازتاب‌دهندۀ فعالیت‌های علمی انجام شده توسط مراکز - اشخاص دیگر در این رشته است. با فعال شدن پایگاه مزبور، دسترسی پژوهندگان به مرکزی جامع و همه جانبه، که انعکاس‌دهندۀ همهٔ آثار موجود در زمینهٔ تاریخ اسلام باشد، میسر خواهد شد.

علاوه بر آن، هم‌اکنون کتابخانهٔ تخصصی (حقیقی و مجازی) فعال است و به تدریج فعال‌تر خواهد شد. از خداوند بزرگ، برای این تلاش و همهٔ تلاشگران در راه حق و حقیقت، آرزوی موفقیت می‌کنم.

سیدهادی خامنه‌ای

رئیس پژوهشکدهٔ تاریخ اسلام

فهرست مطالب

۹	مقدمه مترجم
۱۱	مقدمه مؤلف
۱۳	فصل اول: وجوه تحول تاریخ علم
۳۷	فصل دوم: تاریخ علم
۵۱	فصل سوم: اهداف و توجیهات
۶۱	فصل چهارم: عناصر نظریه تاریخ
۷۵	فصل پنجم: عینیت در تاریخ
۸۷	فصل ششم: تبیین‌ها
۹۹	فصل هفتم: تاریخ فرضی
۱۰۵	فصل هشتم: ساختار و ساماندهی

فصل نهم: ناهمگونی و در-زمانی در تاریخ علم	۱۳۱
فصل دهم: ایدئولوژی و اسطوره‌ها در تاریخ علم	۱۴۳
فصل یازدهم: منابع	۱۵۹
فصل دوازدهم: ارزیابی مواد منابع	۱۷۵
* نظریه اتمی دالتون	۱۸۱
* ماشین‌های گالیله	۱۸۸
فصل سیزدهم: تاریخ‌های دانشمندان	۱۹۷
فصل چهاردهم: تاریخ تحول علمی	۲۰۷
فصل پانزدهم: رهیافت زندگی‌نامه‌نویسان	۲۱۹
فصل شانزدهم: پیشه‌نگاری	۲۲۷
فصل هفدهم: تاریخ‌نگاری علم‌سنجانه	۲۳۷
منابع و مآخذ	۲۵۵
نمایه	۲۷۲

مقدمه مترجم

کتاب حاضر دست کم از دو جهت اهمیت دارد. اول از حیث موضوع آن که علم است. در ایران، هم عنان با خودباوری فراموشی، میل بر گذار از ترجمه به تولید علم فزونی گرفته است. در این حوزه، ما رشد مفایمی چون علم بومی، علم دینی، توسعه علمی و رواج کرسی‌های نظریه‌پردازی را شاهدیم. با این حال جای خالی منابع کمک‌رسان به مباحث علم‌شناسی به شدت احساس می‌شود. در این کتاب، نویسنده از خلال بازاندیشی چارچوب‌های نظری، امکان فهم چگونگی نشو و نما علم بر بستر تاریخی و درک چندوجهی این پدیده را فراهم می‌کند.

منزلت دوم کتاب، اهمیتی است که در حوزه روش‌شناسی برای علوم انسانی (و نه فقط تاریخ) به همراه دارد؛ به همین دلیل اگرچه موضوع کتاب، تاریخ‌نویسی علم است، مطالعه دقیق آن، برای رشته‌های دیگر علوم انسانی نیز سودمند است.

در پایان از دوست بزرگوارم محمد غفوری عزیز، بابت پیشنهاد ترجمه و همراهی تشکر می‌کنم.

این کتاب را به مادر و خاطره پدرم تقدیم می‌کنم.

امیر حاجی‌زاده

مقدمه مؤلف

موضوع کتاب حاضر دارای است که از نظر من جزو ملزومات تاریخ‌نگاری علم است. بحث من بر مسائلی متمرکز است که به گمانم تقریباً در هر مطالعه جدی تاریخی علم، صرف‌نظر از موضوع و دوره دارای اهمیت اساسی است. البته هر نوع رهیافت، رشته و دوره، مسائل تاریخ‌نگاری خاص خود را دارد که اغلب آنها را بدون بررسی رها کرده و یا توجه اندکی داشته‌ام. برای مثال، در این کتاب درباره علم در دوره پیش از ۱۵۰۰ به صورت پراکنده آمده و به مسائل ویژه تاریخ اجتماعی و نهایی علم، توجه کمتری شده است.

به جز این محدودیت‌ها، موضوعات مهم دیگری نیز در این بحث من نیست؛ زیرا به طور غیرمستقیم به موضوع اصلی کتاب مربوط می‌شوند؛ مثلاً دیدگاه‌های فلسفی مختلف مربوط به توسعه تاریخی علم، مانند نظریه تاریخ‌نگارانه کرس، لائاتوش و دیگران و همچنین مطالب مربوط به نیروهای پیش‌برنده توسعه علمی، در این کتاب بحث نشده‌اند.

ساختار کتاب به شرح زیر است. فصل اول، جدا از بقیه کار، یک طرح کلی درباره پیشاتاریخ تاریخ علم ارائه می‌کند. فصول دوم تا هفتم، به طور اعم به مسائل مربوط به تاریخ‌نگاری می‌پردازد. به عنوان یک مقدمه بر نظریه تاریخ، جهت کار بست بر تاریخ علم مطرح می‌شود. به عنوان یک رشته تاریخی، تاریخ علم متمایل به تأملات نظری‌ای است که در تاریخ عمومی نیز معتبر است. مشارکت‌کنندگان در این حوزه، خواه دانشمند و خواه مورخان، باید با این مسائل آشنا باشند. در فصل‌های هشت تا ده، بحث من درباره برخی از

مشکلات عمومی در تاریخ‌نگاری عمومی از علم است؛ که شامل مشکلات دوره‌بندی، کارکردهای ایدئولوژیک و تنش‌های بین تاریخ‌نگاری در زمان و همزمانی است.

بقیه کتاب شامل استفاده انتقادی و تحلیل منابع تاریخ علم و مسائل مرتبط است. در حالی که تجزیه و تحلیل منابع، یک امر اساسی برای هر رشته تاریخی است. در برخی موارد، مورخ علم با دشواری‌های منحصربه‌فردی در این زمینه مواجه است. یکی از مشکلات، امکان بازسازی تجربی تاریخ است؛ در نهایت، در دو فصل آخر به بررسی انتقادی رهیافت‌های کمی در تاریخ علم پرداخته‌ام.

نسخه ابتدایی این کتاب را ژان لاندژیر نیلسن از زبان دانمارکی به انگلیسی ترجمه کرد. شورای پژوهش دانمارکی برای علوم انسانی از این کار حمایت کرده است که بنده سپاسگزار این پشتیبانی می‌باشم. همچنین این کتاب از پیشنهادات مختلف و اظهارات انتقادی دو داور بی‌همتای من شده است.

هنگ کراگ

ژوئن ۱۹۸۶